

«Тасдиқ мекунам»
Ректори Донишгоҳи байналмилалӣ
забонҳои хориҷии Тоҷикистон
ба номи Сотим Улугзода,
профессор Гулназарзода Жило Бурӣ

« 8 » 04 2023

ТАҚРИЗИ

муассисаи пешбар – Донишгоҳи байналмилалӣ забонҳои хориҷии Тоҷикистон ба номи Сотим Улугзода ба диссертатсияи Маликов Абдулвоҳид Расулҷонович дар мавзӯи «Таҳлили луғавӣ-семантикии сифатҳои асли дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ (бар мабноси маводи адабиёти бадеӣ)» барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои филологӣ аз рӯи ихтисоси 10.02.20 – Забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ, қиёсӣ ва муқоисавӣ

Дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ сифат ҳамчун ҳиссаи мустақили нутқ, дорои хусусиятҳои семантикӣ-маъноӣ, сарфӣ ва наҳвӣ мебошад. Сифат бо исми алоқаи зич дошта, исми агар предмет, ашё ва ё шахсро ифода кунад, сифат ифодакунандаи ҷигунагии онҳо ба шумор меравад.

Таҳқиқи луғавӣ-семантикии сифатҳои асли дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ яке аз масъалаҳои мубрам ва судманд буда, дар забоншиносии тоҷик дар муқоиса бо забонҳои дигар, махсусан забони фаронсавӣ ба он камтар тавачҷуҳ шудааст. Аз ин рӯ, диссертатсияи мазкур маҳз ба таҳлил ва таҳқиқи муқоисавӣ- сохтории ҳамин масъала равона гардидааст.

Муҳаққиқони забоншинос паҳлуҳои мухталифи ин ҳиссаи нутқро дар шакли алоҳида ва дар шакли муқоисавӣ байни баъзе аз забонҳои дигар мавриди таҳқиқ қарор додаанд. Масалан оид ба сифат, сифатҳои асли, сифатҳои нисбӣ ва калимасозии сифат дар забони тоҷикӣ, махсусан дар муқоиса бо забони русӣ корҳои зиёде мавриди таҳқиқ қарор дода шудааст. Ҳамчунин оид ба масъалаҳои зикргардида дар забони фаронсавӣ

муҳаққиқони забоншинос паҳлуҳои мухталифи забонро дар шакли алоҳидагӣ ва ё дар шакли муқоисавӣ бо дигар забонҳо мавриди таҳқиқ қарор додаанд.

Аз ҷумла сифатҳои аслий ва ҷойи онҳо дар ҷумлаҳои забони фаронсавӣ тавачҷуҳи бисёр муҳаққиқони хориҷиву дохилиро ба худ ҷалб кардааст, зеро омӯзиши сифатҳои аслий ва ҷойи онҳо дар ҷумлаҳои забони фаронсавӣ на танҳо умумияту тафовут, балки ҷанбаҳои ҷолиби тавачҷуҳро низ ошкор намудааст. Роҷеъ ба хусусиятҳои луғавию семантикии сифатҳои аслии забонҳои тоҷикию фаронсавӣ дар шакли алоҳида ва дар шакли муқоисавӣ, махсусан дар солҳои Ҳокимияти Шуравӣ ва минбаъд низ таҳқиқоти назаррасе ба анҷом расидаанд. Бо вучуди ҳамаи ин паҳлуҳои зиёди хусусиятҳои сифатҳои аслии ҳарду забон ҳануз ҳам таҳқиқнашуда боқӣ мондаанд, ки ин гувоҳест ба мубрамияту саривактӣ будани рисолаи номзиди унвонҷӯ Маликов Абдулвоҳид Расулҷонович дар мавзӯи «**Таҳлили луғавӣ-семантикии сифатҳои аслий дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ (бар мабноси маводи адабиёти бадеӣ)**», ки барои дарёфти дараҷаи илмии номзиди илмҳои филологӣ аз рӯйи ихтисоси 10.02.20 – Забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ, қиёсӣ ва муқоисавӣ пешниҳод гардидааст.

Рисолаи мазкур аз рӯйи мазмун, муҳтаво ва мундариҷа ба ихтисоси 10.02.20 – Забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ, қиёсӣ ва муқоисавӣ мувофиқат менамояд.

Диссертатсия аз муқаддима, се боб, хулоса, рӯйхати адабиёти истифодашуда ва интишороти муаллифи диссертатсия таркиб ёфтааст. Муаллиф дар муқаддимаи рисолаи хеш оид ба рукнҳои дар низомнома муқарраршуда диққати ҷиддӣ дода, онҳоро ба пуррагӣ матраҳ намудааст. Дар он қабл аз ҳама, мубрамияти мавзӯи таҳқиқ асоснок карда шуда, дараҷаи омӯзиши он баррасӣ шудааст. Ҳамчунин робитаи таҳқиқот бо барномаҳо ва ё мавзӯҳои илмӣ-таҳқиқотӣ, мақсад ва вазифаҳои таҳқиқот, самт ва объекти таҳқиқот, асосҳои назариявӣ ва методологии таҳқиқот, навгониҳои илмӣ, нуқтаҳои асосии ба ҳимоя пешниҳодшаванда, аҳамияти илмию амалии пажӯҳиш дарҷ гардида, роҷеъ ба дараҷаи эътимоднокии натиҷаи таҳқиқот,

мутобиқати мавзӯ бо шиносномаи ихтисоси илмӣ, саҳми шахсии довталаби дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот, интишороти муаллифи диссертатсия ва сохтори диссертатсия маълумоти муқаммал дода шудааст [3-14].

Дар боби аввали диссертатсия оид ба «Заминаҳои таҳқиқи сифат дар забоншиносӣ» ва хусусиятҳои сохторӣ ва маъноии он дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ маълумот дода шуда, мавриди баррасӣ қарор гирифтааст.

Аз таҳлилҳои муаллифи диссертатсия маълум мегардад, ки таҳқиқ ва омӯзиши сифатҳои аслии дар забоншиносии муосир ҳоло низ яке мавзӯҳои муҳим маҳсуб меёбад. Дар робита ба мавзӯ ва масъалаҳои омӯзиш ва таҳқиқи сифат забоншиносони барҷаста, амсоли В. В. Виноградов, Ю. С. Степанов, Ю. А. Рубинчик, И.Н.Берёзин, В. Г. Гак, В. С. Расторгуева, И. Королева, Э.Бертельс, Л.Жирков, Ш. Рустамов, Н. Маъсуми, Ш. Ниёзи, С. Ализода, Б. Ниёзмӯхаммадов, Л. Бузургзода, Д.Т. Тоҷиев, М. Акрамов, М.Н. Қосимова, А. Мирзоев, Р. Ғаффоров, С. Ҳалимов, С. Матробов, К. Шукурова, С.Арзуманов, О. Чалолов, Шарл Балли (Charles Bally), Морис Гревис (Morice Grevisse), Жак Дамурет (Jacques Damourette), Эдуард Пишон (Edouard Pichon), Жан Клод-Шувалие (Jean Claude-Chevalier), Мартин Риегел (Martin Riegel), Жан Кристоф Пела (Jean-Christophe Pellat), Рене Риул (René Rioul) ва чанде дигарон таҳқиқоти арзишманде анҷом додаанд.

Нахустин таҳқиқот дар робита ба таҳлилу таҳқиқи муқоисавии сифат дар забонҳои тоҷикию русӣ, русию олмонӣ ва русию англисӣ ба қалами Королёва И., Исмоилова, Х. Э., Шукурова К., Макеенко, И. В., Тиллоева, С. М., Яхяева Х.Ю., Сорокина М. А. ва дигарон тааллуқ доранд.

Чи тавре, ки аз таҳлилҳои диссертант бармеояд, дар самти омӯзиши муқоисавии сифатҳои аслии забонҳои тоҷикию фаронсавӣ рисолаи алоҳидае то ба имрӯз таҳия нагардидааст, ки ин ҷанба мубрамии мавзӯи таҳқиқотро собит менамояд. Бинобар ин, масъалаҳои зиёде атрофи ин ҳиссаи нуга ҳалношуда боқӣ мондаанд. Диссертант кӯшиш ба харҷ додааст, ки тамоми адабиёти ба мавзӯ алоқамандро омӯхта, ба онҳо таъя намудааст.

Боби дуюми диссертатсия «Вазифаи семантикӣ-грамматикии сифат дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ» унвон дошта, дар он сохтори семантикӣ-морфологии сифат, дараҷаҳои сифат, ифодаёбии дараҷаи муқоисавии сифат бо роҳҳои гуногун ба монанди ифодаи он бо роҳи синтетикӣ, ба воситаи таркибҳо ва ғайра таҳлилу баррасӣ мегардад. Дар ин қисмати диссертатсияи муаллиф ба тавсифи сохтори семантикӣ-морфологӣ, дараҷаҳои сифат, ифода гардидани дараҷаҳои қиёсии сифат бо усулҳои гуногун ва ғайра тавачҷуҳ зоҳир кардааст [43-102].

Дар боби мазкур муаллиф ҳама паҳлуҳои дар боло номбаршударо таҳқиқ намуда, гуфтаҳояшро бо овардани мисолҳо ва таҳлилу баррасии онҳо исбот намудааст. Муаллифи диссертатсия тавонистааст дар боби мазкур иқтибос шудани худӣ калимаи сифатро аз забони лотинӣ ба забони фаронсавӣ нишон дода, маънои сифатро ҳамчун «илова» қайд намудааст. Аз ин ҷост, ки муаллиф қайд мекунад сифат ба қисми дигари ҳиссаи нутқ, махсусан бо исм пайваст мешавад. Ҳамин тавр ба исм алоқаи зич доштани сифатро ҳам дар забони тоҷикӣ ва ҳам дар забони фаронсавӣ исбот намуда, дар забони фаронсавӣ мутобиқати сифатро (дар ҷинс ва шумора) бо исм муайян менамояд.

Муаллифи диссертатсия тавонистааст дар боби мазкур оид ба хусусиятҳои маъноӣ ва сарфӣи сифат дар забонҳои тоҷикию фаронсавӣ қайдҳои ҷолиби диққат намуда, ақидаҳои муҳаққиқони фаронсавиро ба монанди Ж.К. Шувалие, Бланш Бенвенист, Маггин Ағиве, Жан Пейтағ ва дигарон баён намояд. Илова бар ҳамаи муҳаққиқони дар боло номбаршуда, диссертант бештар ба ақидаҳои забоншиноси дигар Гастон Може такя намуда, проблемаҳои ошкорнамудаи ӯро дар қори хеш ҳамчун кӯмаки аввалиндараҷа медонад. Ҳамчунин дар боби мазкур оид ба воситаҳои гуногуни калимасозии сифатҳои аслии дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ қайдҳои махсус намуда, баъзе аз пасвандҳои сифатсозии забони фаронсавиро бо мисолҳо ва таҳлили онҳо дар ҳарду забон нишон додааст.

Аз таҳқиқоти овардашудаи муаллифи диссертатсия бармеояд, ки сифат дар забони фаронсавӣ дорои се дараҷа буда, дар шакли дараҷаи муқоисавӣ сифат дар тафовут бо забони тоҷикӣ бо илова намудани зарфи миқдории «plus», ки пеш аз сифати аслии гузошта мешавад, сурат мегирад.

Чигунае, ки дар забони тоҷикӣ дараҷаи олии сифат бо илова намудани пасванди «-тарин» сохта мешавад, муаллиф сохта шудани дараҷаи олии сифатро дар забони фаронсавӣ тавассути илова намудани зарфи миқдории «plus» дар якҷоягӣ бо гузоштани артикли муайяни пеш аз зарф қайд намудааст. Муҳаққиқ баъд аз таҳлилҳо тавонистааст дараҷаи муқоисавӣ ва олии сифатро бо роҳи синтетикӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ мавриди омӯзиш қарор дода, дар ин росто низ аз маводи адабиёти бадеӣ мисолҳои зиёде овардааст. Аз мисолҳои овардашуда аён мегардад, ки бо вучуди мутобиқати сифатҳои аслии дар забонҳои ғавқуззикр, боз фарқиат ва гуногунии зиёде дар шакли муқоисавӣ ва олии ба назар мерасад.

Боби сеюми диссертатсия «Вазифаи наҳвии сифат дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ» ном дошта, дар чор фасл масъалаҳои марбут ба ин мавзӯ таҳлилу баррасӣ гардидаанд. Диссертант ин бобро аз таснифу гурӯҳбандии нақши сифат дар забонҳои муқоисашаванда ва тафовути онҳо оғоз намуда, бозтоби ҳар як намуди ҷумларо дар шакли муқоисавӣ шарҳу тавзеҳ додааст. Ҳамин тавр, ӯ тавонистааст, нақши сифатро дар ҷумлаҳои забони тоҷикӣ ва фаронсавӣ таҳлилу баррасӣ намояд.

Муаллиф сифатро ҳамчун ҷузъи муҳими ҳиссаи нутқ ҳисобида, исбот намудааст, ки сифат дар ҷумлаҳои забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ пеш аз ҳама ба вазифаи муайянкунанда меояд [104]. Дар масъалаи вазифаи наҳвии сифат дар забони тоҷикӣ, диссертант бештар ба таҳқиқоти забоншиносони ватанӣ ба монанди Ниёзмӯҳаммадов Б. ва Ниёзов Ш. таъя намудааст. Ақидаҳои забоншиносони номбурдаро таҳлил намуда, муаллиф қайд мекунад, ки исмҳо агар дар ҷумла мубтадо, муайянкунанда ва пуркунанда шуда оянд, сифатҳо дар ҷумла муайянкунандаи сифатӣ ва хабар шуда меоянд. Дар вазифаи муайянкунандаи изофӣ сифат ҳамчун муайянкунанда

дар забонҳои мавриди таҳқиқ аксаран пас аз муайяншавандаи худ омадани онҳоро ва ҳамчунин баъзан вақт пеш аз онҳо омаданашонро низ қайд намудааст.

Дар ҳамаи забонҳо категорияи маъной ҳамчун як василаи муассири баён хизмат мекунад. Ба ин масъала низ диссертант таваҷҷуҳи хоса карда, хусусиятҳои хоси сифатҳои аслии ҳарду забонро ба риштаи таҳқиқ кашидааст. Муаллифи диссертатсия баъд аз таҳлил намудани маводҳои лозима ба хулоса омадааст, ки дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ сифатҳо ҳамчун муайянкунанда метавонанд аломатҳои бевоситаи предметро аз ҷиҳати ранг, бўй, таъм, ҳаҷм, аломатҳои ҷисмонӣ, синусол, феълӣ атвор, сатҳу масоҳа ва ғайра муайян кунанд [106].

Муаллифи рисола зерфасли дуҷуми боби сеюми рисолаашро ба вазифаи хабар омадани сифати асли бахшида, дар ин қисмат вазифаи дуҷумдараҷаи синтаксисии сифатро ҳам дар забони тоҷикӣ ва ҳам дар забони фаронсавӣ ба хабар шудани он рабт додааст. Дар вазифаи хабар омадани сифат муаллиф бештар ба таҳқиқоти гузаронидаи Абдулғани Эшонҷонов таъя намудааст. Дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ ба вазифаи хабар омадани сифатҳои аслиро серистеъмол шуморида, во хурдани ин ҳодисаро бештар дар забони асарҳои бадеӣ тавсия намудааст. Оид ба сифатҳои таъкидии забони тоҷикӣ маълумот дода, набудани сифатҳои таъкидиро низ дар забони фаронсавӣ қайд намудааст.

Муаллиф оид ба ҳоли тарзи амал шуда омадани сифат низ қайдҳои ҷолиби диққат кардааст. Агар сифат аломати амалро ифода намуда бошад, дар ҷумла ба вазифаи ҳоли тарзи амал меояд [116].

Оид ба масъалаи мазкур фикру ақидаи муҳаққиқони фаронсавиро ба монанди Chevalier Jean-Claude (Шувалие Жан Клод), Claire Blanche-Benveniste (Клер-Бланш-Бенвенист) пайгирӣ намуда, дар нақши зарф истифода шудани сифатро низ гуфта мегузарад.

Ҳар як қисмати рисола хулосаҳои мушаххаси бобро дар бар мегирад. Хулосаҳои муаллиф аз натиҷаҳои бадастовардааш дар чордаҳ банд ҷамъбаст

гардидаанд, ки ҳамагӣ асоснок мебошанд. Дар хулосаи умумӣ муаллиф натиҷаҳои таҳқиқи худро ҷамъбаст намудааст, ки аз аҳамияти амалӣ ҳолӣ нест [140-144].

Диссертант ҳангоми таҳияи рисолаи хеш ба қоидаҳои имлои забони тоҷикӣ ва аломатҳои китобат, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30.06.2021, №268 тасдиқ шудааст, диққати махсус дода, дар асоси ин ҳуҷҷати муҳим қорашро омода намудааст. Илова бар ин, диссертатсия бо заҳматҳои зиёд таҳия гардида, дар он ғалатҳои имлоӣ, китобӣ ва услубӣ хеле кам ба назар мерасанд, ки ин ҳам бошад аз масъулияти баланд ва дониши хуби диссертант шаҳодат медиҳад.

Ҳамин тариқ, аз мутолиа ва таҳлили диссертатсияи мавриди тақриз ба чунин хулоса омадан мумкин аст, ки Маликов Абдулвоҳид Расулҷонович мавзуи мавриди таҳқиқро ба хубӣ ҳазм намуда, ба ҳалли вазифаҳои дар назди хеш гузоштааш ба ҳадафи муайян расидааст. Маводи назариявӣ амалии фаровоне, ки диссертант ҷамъоварӣ намуда таҳлил намудааст, аз заҳмати зиёди ӯ дарак медиҳад. Муҳокимарониҳо ва баҳсҳои муътамади муаллифи рисола дар диссертатсия саривақтӣ, ба маврид ва илман асоснок мебошанд. Аксари мулоҳиза ва нуктаҳои баённамудаи диссертант ҷолиби диққат ва арзишманд мебошанд. Диссертатсия ва автореферати он дар маҷмӯъ ба талаботи муқарраршуда ҷавобгӯ мебошанд. Сарфи назар аз дастовардҳо дар рисола ва дар фишурдаи он баъзе камбудихое ҷой доранд, ки аввалан ислоҳпазир буда, сониян зикр ва ислоҳи онҳо дар оянда ҳусни қорро меафзояд:

1. Ҳангоми овардани мисолҳо аз адабиёти бадеӣ баъзан таҳлилҳо дида намешавад. Хуб мешуд, ки ҳамаи мисолҳои овардашуда дар шакли муқоисавӣ таҳлил мегардиданд;

2. Дар шароити кунунӣ инъикоси маводи мавриди таҳлил дар шакли диаграмма, гистограмма, таблитса ва ҷадвалҳо яке аз масъалаҳои муҳим арзёбӣ мегарданд. Агар ин масъала дар оянда ба инобат гирифта шавад, аз манфиат ҳолӣ нахоҳад буд;

3. Хулосаи боби дуоми диссертатсия ба такмил ниёз дорад;

4. Матни русии автореферат низ тахрирталаб аст.

Умед аст, ки унвончӯ дар атрофи эродҳои зикрфита фикру андеша карда, онҳоро то кадри имкон ислоҳ мекунад.

Мулоҳизот ва эродҳои мазкур чанбаи тавсиявӣ дошта, ислоҳпазир буда, аҳамияти назариявӣ амалии диссертатсияро коҳиш намедиҳанд. Рисолаи номзиди **Маликов Абдулвоҳид Расулҷонович** дар мавзӯи «**Таҳлили луғавӣ-семантикии сифатҳои асли дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ (бар мабноси маводи адабиёти бадеӣ)**» кори илмию таҳқиқотии мукамал ва ба анҷомрасида ба шумор рафта, ба меъёрҳои муқарраршуда ва талаботи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки барои дарёфти дараҷаи илмии номзиди илмҳои филология пешниҳод гардидааст, мувофиқат мекунад.

Фишурдаи рисола ва мақолаҳои илмии интишорнамудаи муҳаққиқ ба андозаи кофӣ мазмуну муҳтавои рисолаи номзадиро инъикос намудаанд.

Ҳамчунин дастгоҳи илмии таҳқиқот ба меъёру талаботҳои рисолаҳои номзидӣ ҷавобгӯ мебошад.

Хулоса қайд кардан ба маврид аст, ки муҳтавои фишурда низ бо рисолаи илмӣ пурра мувофиқат мекунад. Диссертатсияи Маликов Абдулвоҳид Расулҷонович кори баанҷомрасида ва мувофиқи талаботи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон таълифгардида буда, ба талаботи бандҳои 31-35-и Тартиби додани дараҷаи илмӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30-юми июни соли 2021, тахти №267 тасдиқ шудааст, ҷавобгӯ буда, муаллифи он сазовори дараҷаи илмии номзиди илмҳои филологӣ аз рӯйи ихтисоси 10.02.20 – Забоншиносии муқоисавӣ – таърихӣ, қиёсӣ ва муқоисавӣ мебошад.

Тақриз ба диссертатсия ва автореферат дар ҷаласаи кафедраи забонҳои романӣ-германи Донишгоҳи байналмилалӣ забонҳои хориҷии Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода, суратҷаласаи №8/1 аз 06.04.2023 муҳокима гардидааст.

Дар чаласа 21 нафар иштирок доштанд: Натиҷаи овоздиҳӣ: «тарafdор»
21-нафар, «зид» - нест, «бетараф» - нест.

Раиси чаласа:

Номзади илмҳои филологӣ, дотсент,
декани факултети забонҳои Аврупои
ДБЗХТ ба номи С.Улуғзода

Ҳалимова Маҳбуба
Сафаралиевна

Мудири кафедраи забонҳои романӣ-
германӣ, ДБЗХТ ба номи С.Улуғзода,
номзади илмҳои педагогӣ, дотсент

Назиркулов Тағаймурод
Абдурасулович

Ташхисгарон:

Номзади илмҳои филологии кафедраи
забонҳои романӣ-германии ДБЗХТ
ба номи С.Улуғзода

Абдуласанова Зенал
Шамшербековна

Номзади илмҳои филологӣ, дотсенти
кафедраи забонҳои романӣ-германии
ДБЗХТ ба номи С.Улуғзода

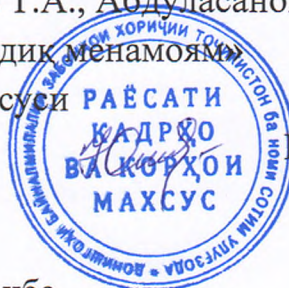
Давлатова Манижа
Курбоналиевна

Котиби чаласа:

Омӯзгори кафедраи забонҳои романӣ-германии
ДБЗХТ ба номи С.Улуғзода

Давлатов Муслим
Сайбурхонвич

«Имзоҳои Ҳалимова М.С., Назиркулов Т.А., Абдуласанова З.Ш.,
Давлатова М.Қ. ва Ғоибова Г.Ҳ.-ро тасдиқ менамоем»
Сардори раёсати кадрҳо ва корҳои махсуси
ДБЗХТ ба номи С. Улуғзода

Юсупова Б. Ғ.

Суроғай муассисаи пешбар:

734019, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе,
кӯчаи Муҳаммадиев 17/6
Тел.: (+992) 37 232-50-00;
Факс: (+992) 37 232-50-03;
Сомона: www.ddzt.tj
E-mail: ddzt@ddzt.tj